

Aansprakelijkheid voor onrechtmatige rechtspraak

HR 29 april 1994, *RvdW* 1994, 104 C (S. vs. de Staat der Nederlanden)

Mr W.H. van Boom, universitair docent Centrum voor Aansprakelijkheidsrecht, Katholieke Universiteit Brabant.

Bedrijfsjuridische berichten 1994, nr. 13, p. 119-121

Aansprakelijkheid van de Staat

In contrast met de vergaande overheidsaansprakelijkheid voor bestuurshandelen staat de aansprakelijkheid voor (onrechtmatige) rechtspraak. Een vordering uit art. 6: 162 BW, zo formuleert Hartkamp bondig, zal slechts zelden tegen een rechterlijke uitspraak kunnen worden gericht (Asser-Hartkamp III, nr. 290j). In beginsel is de Staat namelijk niet aansprakelijk uit onrechtmatige daad voor rechterlijke beslissingen. Van dit uitgangspunt wordt slechts afgeweken, wanneer de rechter bij de voorbereiding van de beslissing zo fundamentele rechtsbeginselen heeft veronachtzaamd, dat van een eerlijke en onpartijdige behandeling van de hem voorgelegde zaak niet meer kan worden gesproken. In dat geval kan de benadeelde, mits tegen de uitspraak van de betreffende rechter geen rechtsmiddel openstaat en heeft opengestaan, de Staat uit onrechtmatige daad aanspreken. Zie bijv. HR 8-1-1993, NJ 1993, 558.

Wanneer doet zich nu een veronachtzamen van zo fundamentele rechtsbeginselen voor, dat de Staat aansprakelijk kan worden geacht? Kortmann (NJB 1993/25, blz. 922) noemt een aantal omstandigheden, die in elk geval *niet* als een dergelijke veronachtzaming zijn te beschouwen: uitspraken die niet naar de eisen van de wet zijn gemotiveerd, het niet tijdig beslissen en het verzuimen aan het eind van de mondelinge behandeling de datum van de beschikking te noemen. Met het arrest dat onderwerp van deze bespreking vormt, kan een vierde categorie van fouten worden toegevoegd aan het rijtje van rechterlijke fouten die niet tot aansprakelijkheid van de Staat leiden: het niet-ontvankelijk verklaren van een verzoekschrift op grond van de - onjuiste - vaststelling door de rechter dat het verzoekschrift niet door de verzoeker is ondertekend.

Feiten

S. heeft ruim 200 dagen in voorlopige hechtenis vastgezet op verdenking van het plegen van een misdrijf waarvan hij later wordt vrijgesproken. Hij verzoekt het hof Amsterdam, dat hem vrijspak, op grond van art. 89 Sv. een schadevergoeding toe te kennen voor de ondergane hechtenis. Het verzoekschrift wordt namens de gewezen verdachte S. door diens raadsman ondertekend, en door de verdachte zelf. Dit laatste houdt verband met 's-Hogen Raads rechtspraak, die vertegenwoordiging door de raadsman op dit punt onmogelijk heeft gemaakt (HR 1-9-1987, NJ 1988, 194). Het hof heeft bij behandeling van het verzoekschrift naar alle waarschijnlijkheid over het hoofd gezien dat het document voorzien was van twee handtekeningen. Het hof verklaart het verzoek namelijk niet-ontvankelijk omdat het namens de raadsman zou zijn ondertekend en niet door de ex-verdachte zelf. Tegen de beslissing van het hof stond geen rechtsmiddel open voor de ex-verdachte.

Hoge Raad

In een civiele zaak stelt S. thans de Staat aansprakelijk voor de rechterlijke misslag van het hof. De Hoge Raad casseert in deze civiele procedure de uitspraak die in (civiel) appel door het hof 's-Gravenhage gegeven was. Dit hof achtte aansprakelijkheid van de Staat aanwezig; de Hoge Raad wil hier echter niet van weten:

‘Ook indien het Hof te Amsterdam over het hoofd zou hebben gezien dat het verzoek mede door S. was ondertekend, of indien het zou hebben geoordeeld dat de mede-ondertekening door S. onvoldoende was om het door diens raadsman ingediende en ondertekende verzoek als ontvankelijk aan te merken, heeft dit Hof weliswaar een onjuiste beslissing gegeven, maar kan niet worden gezegd dat bij de voorbereiding daarvan dergelijke rechtsbeginselen zijn veronachtzaamd. In zijn arrest heeft het Hof (bedoeld wordt het hof 's-Gravenhage in de civiele zaak, WvB) - dat ook niet nader aangeeft welke fundamentele rechtsbeginselen naar zijn inzicht zouden zijn veronachtzaamd - dit miskend' (rov. 3.3.2 laatste alinea).

Het civiele geding baat S. niet: weliswaar geeft de Hoge Raad aan dat indiening van het verzoekschrift en ondertekening daarvan door de raadsman mogelijk is mits het ook door de ex-verdachte wordt getekend, maar het enkele feit dat het hof de handtekening van deze laatste over het hoofd heeft gezien (of wellicht heeft geoordeeld dat de ondertekening door de raadsman niet geoorloofd was), maakt nog niet dat fundamentele rechtsbeginselen die een eerlijke en onpartijdige behandeling dienen te waarborgen, zijn geschonden. De overweging van de Hoge Raad is toegespitst op twee mogelijke oorzaken van de onterechte niet-ontvankelijk verklaring, te weten de situatie waarin het hof de handtekening over het hoofd heeft gezien en die waarin het hof de mede-ondertekening door de raadsman als ontoelaatbaar heeft geoordeeld. Het eerste zou ik willen kwalificeren als nalatigheid, het tweede als rechtsdwaling. Wanneer een van die twee oorzaken aan de rechterlijke misslag ten grondslag hebben gelegen, dan is er geen aansprakelijkheid. Het arrest geeft geen uitsluitel over de vraag of andere oorzaken van een dergelijke niet-ontvankelijk verklaring tot aansprakelijkheid zou kunnen leiden.

Schending rechtsbeginselen

Na eerst te hebben overwogen dat de nalatigheid / rechtsdwaling van het hof Amsterdam niet gekwalificeerd kan worden als veronachtzaming van de rechtsbeginselen die eerlijkheid en onpartijdigheid waarborgen, eindigt de Hoge Raad de hierboven weergegeven rechtsoverweging met het verwijt aan het adres van het hof 's-Gravenhage dat het geen inzicht heeft geboden in zijn oordeel dat sprake was van een dergelijke schending. Het hof had niet aangegeven welk beginsel er geschonden was, terwijl dit - zo zal men het arrest van de Hoge Raad moeten begrijpen - ook niet zondermeer uit de feiten was op te maken. De opmerking van de Hoge Raad lijkt de strekking te hebben rechters ertoe te bewegen in voorkomende gevallen aan te geven welk(e) rechtsbeginsel(en) naar hun oordeel geschonden zijn en waarom. Een gemotiveerde beslissing van het hof zou de Hoge Raad de gelegenheid hebben gegeven inhoudelijk in te gaan op de overwegingen die bij het oordeel van het hof een rol speelden. Uit dergelijke inhoudelijke discussies zou een antwoord kunnen voortkomen op de vraag in welke gevallen een rechter fundamentele rechtsbeginselen schendt. Zoveel is duidelijk: in ieder geval niet wanneer hij de ondertekening van het verzoekschrift niet goed bestudeert.

Kennelijke verschrijving

Op dezelfde dag dat het arrest inzake S. vs. de Staat gewezen werd, sprak de Hoge Raad zich ook uit in de zaak Bodair BV vs. Meijboom (HR 29-4-1994, RvdW 1994, 102). Een kantonrechter wees in de gerechtelijke ontbindingsprocedure van een arbeidsovereenkomst per abuis een schadevergoeding toe aan de werkgever in plaats van aan de werknemer. In het dictum waren namelijk de namen van de procespartijen verkeerd geplaatst. De Hoge Raad besliste dat om redenen van proceseconomie de rechter *verplicht is* zèlf een dergelijke

kennelijke, ook voor partijen kenbare en voor eenvoudig herstel vatbare verschrijving te corrigeren. Zulks dient ambtshalve te geschieden en wel na partijen in de gelegenheid te hebben gesteld zich uit te laten over de vraag of er daadwerkelijk een verschrijving in het spel is. De uitspraak van de Raad heeft tot gevolg dat het aanwenden van een rechtsmiddel - indien al mogelijk - in voorkomende gevallen niet noodzakelijk is.

Kan nu deze uitspraak van de Hoge Raad ook toepassing vinden ingeval van een onterechte niet-ontvankelijk verklaring door de civiele rechter die het gevolg is van het over het hoofd zien van een handtekening? Het over het hoofd zien van een handtekening zou men als een kennelijke vergissing kunnen beschouwen, die als zodanig kenbaar is aan partijen c.q. de verzoeker. Het kan echter betwijfeld worden of eenvoudig herstel van deze misslag mogelijk is, zoals het geval was in de zaak Bodair vs. Meijboom. Het verschil is immers, dat bij de niet-ontvankelijk verklaring wegens vermeend ontbreken van een handtekening de zaak niet ten gronde is beoordeeld. Herstel van de fout door dezelfde rechter zou betekenen dat deze voor een tweede maal, en nu inhoudelijk, de zaak zou beoordelen. Een zo verstrekkend gevolg zal de Hoge Raad niet hebben gewild.